

Yetişkin Gelişiminin Anababalık Rollerini Açısından Niteliksel Olarak İncelenmesi A Qualitative Investigation of the Adult Development in terms of Parental Roles

Yrd. Doç. Dr. Eda Karacan - Doç. Dr. Sibel Kazak Berument

Öz

Bu araştırmada, anne baba rollerinin kişilerin kendi gelişimlerini nasıl etkilediğine yönelik algıları, Erikson'un yaşam boyu gelişim teorisinde ortaya attığı orta yaş dönemindeki üretkenliğe (bir sonraki kuşağı kurma ve yönlendirme ilgisi) karşı durağanlık evresi temel alınarak incelenmiştir. Erikson bu dönemin yetişkin yaşamında önemli bir role sahip olduğunu ve kişinin kendi çocuğuyla ilgilenmesinin bu gelişimsel işi başarımında önemli bir role sahip olduğunu önermektedir. Bu doğrultuda, anababalık üretkenliği çerçevesinde; anababaların çocuk yetiştirme davranışları, anne babalığın kişilerin yaşantılarında meydana getirdiği değişimler ve gelişimlerin ne olduğu, anne babalığa yönelik rol algıları, anababalığın evlilik, iş, sosyal ilişkilerine ve kendi gelişimlerine olan etkisi, yaşamdan alınan doyum ve diğer alanlardaki doyumların (evlilik, iş, sağlık vb.) anababalık rolleriyle olan ilişkisi niteliksel olarak incelenmiştir. Bu çalışma için yaşları 37 ile 61 arasında değişen, en az 17 yaşında bir çocuğu olan, 13 anne ve 10 baba ile geriye dönük yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Sonuçta, araştırmaya katılan yetişkinlerin hemen hepsi, hayatlarındaki en önemli rolün anne baba olmaları olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, anneler, babalara kıyasla annelik rollerini çok daha güçlü algılamaktadırlar. Anababalar çocuk yetiştirme sürecinin olgunlaşmalarına dramatik bir şekilde olmasa da büyük bir katkısının olduğunu ve yaşamlarına bir disiplin ve sorumluluk getirdiğini, anababalığın kendi gelişimlerinde önemli katkıların olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla, anne babalar bir sonraki kuşağı oluşturacak çocukları yetiştirip, gelişmelerine rehberlik ederken, aynı zamanda kendi kişilikleri ve gelişimleri de bu çocuk yetiştirme sürecinden etkilenmektedir. Bu çalışma algılanan anababalık rolleri, çocuk yetiştirme ile aktif olarak ilgilenme ve yetişkin gelişimi arasındaki bağlantıyı daha derinlemesine anlamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anababalık, Üretkenlik, Yetişkin Gelişimi, Cinsiyet, Niteliksel Çalışma

Abstract

Based on Erikson's Theory, this study qualitatively examined the perceived effects of parental role on the adult development. Erikson proposed that "generativity" plays an important role in adult lives, and caring for one's children is the ultimate expression of this particular developmental task. In this respect, within the framework of parental generativity, this study qualitatively examined parents' child rearing behaviors, changes and developments in parents' life, perception of parental roles, the effects of parenting on their marital, work and social relationships, general life satisfaction and satisfaction from other life domains (marital, work, health etc.). Qualitative examination attempted to record the midlife parent experiences in order to verify the existence of parental generativity themes. This study conducted through a retrospective semi-structured interview schedule with 13 mothers and 10 fathers aged 37 to 61. All parents had at least one child at the age of 17 or older. Overall, the results revealed that the most important theme of life for most of the midlife adults was parenthood. However, mothers' role identities with respect to maternal role were much stronger than the fathers'. Moreover, parents expressed that although rearing and guiding a child may not lead to dramatic changes in their maturation but have a significant contribution by bringing discipline and responsibility to their life. Therefore, while parents caring and guiding their children who become the next generation, at the same time their personality also affected from this experience. The present study contributes further to understanding of the connections between the perception of parental role, parents' active involvement in childrearing, and adult development.

Keywords: Parenthood, Generativity, Adult Development, Gender, Qualitative Study

Giriş

Gelişim sadece çocukluk veya ergenlik dönemine ait olmayıp, tüm yaşam boyunca devam etmektedir ve yetişkinlik çağında da öğrenmeye ve bir anlamda gelişmeye devam ederiz. Yetişkin dönemi söz konusu olduğunda anababalık deneyimi oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Şimdiye kadar anababalıkla ilgili çalışmaların çoğu bu deneyimin yetişkin gelişimi üzerine etkisinden çok, anababalığın çocuk gelişimi üzerine etkisine odaklanmıştır (Antonucci ve Mikus, 1988). Ancak, son zamanlarda araştırmacılar çocuğun yetişkin gelişimine olan etkisi ve çocukların ailelerini ne derecede etkilediklerini de araştırmaya başlamışlardır (Ambert, 1992; Palkovitz, 1996). Bu bakış açısıyla yapılan çalışmalarda özellikle üretkenlik (generativity) kavramı sıklıkla göze çarpmaktadır.

Erik Erikson'un (1963) önerdiği yaşam boyu gelişim teorisinde orta yetişkinlik dönemine denk gelen 7. evre "üretkenliğe karşı durağanlık" dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde üretkenlik, doğurganlığı, bir şey üretmeyi ve yaratıcılığı içerir. Kendini geliştirme, yeni bir şey üretme, yeni fikirler ve yeni nesiller ortaya çıkarma üretkenliğin kapsamındadır. Dolayısıyla üretkenlik bu devrenin özelliğini oluşturur ve çocuk yetiştirme de üreticiliğin bir yönüdür. Birey, üretkenlik durumuna geçemiyorsa, bir işe yaramama duygusuna kapılıp durgunluk içine girebilir. Bireyin çocuklarıyla neslini devam ettirmesi önemli olmakla birlikte evi dışında da gelecek nesillerin yetişmesine rehberlik ederek üretken olabilir. Sonuç olarak, Erikson'a göre üretkenlik temel olarak bir sonraki kuşağı kurma ve yönlendirme ilgisidir.

Erikson'dan sonra bazı diğer araştırmacılar da Erikson'un orijinal üretkenlik kavramı üzerinde çalışmışlardır (Kotre, 1996; McAdams ve de St. Aubin 1992; Snarey, 1993; Snarey, Son, Kuehne, Hauser ve Valliant, 1987). Belki de üretkenlik kavramına en önemli ve en derin katkıyı McAdams (McAdams ve de St. Aubin, 1992; McAdams, de St. Aubin ve Logan, 1993; McAdams, Ruetzel ve Foley, 1986) yapmıştır. Özellikle McAdams ve de St. Aubin (1992), Erikson'un önerdiği gibi üretkenliği gelişimsel süreçte farklı bir evre olarak değil de, yavaş yavaş gelişen ve kültürel isteklerden ortaya çıkan bir bütünsel süreç olarak görülmesinin daha uygun olduğunu öne sürmüşler ve bu doğrultuda da üretkenliğin daha şematik ve bütünsel bir modelini ortaya koymuşlardır. Kotre (1996) de Erikson'un üretkenlik kavramını temel alarak, kendi üretkenlik teorisini şekillendirdiği

niteliksel çalışmasında, biyolojik üretkenlik, anababa üretkenliği, teknik üretkenlik ve kültürel üretkenlik olmak üzere dört üretkenlik tipi tanımlamış ve bunların da ya bireysel (agentic) ya da toplumsal (communal) yollarla gösterileceğini ifade etmiştir. Benzer bir şekilde, Snarey ve arkadaşları (1987) babalarla yaptıkları çalışmada üretkenliğin üç tipini; *biyolojik üretkenlik* - kişinin biyolojik çocuk sahibi olarak gelecek kuşağa katkıda bulunması-, *anababa üretkenliği* -biyolojik çocuğu olup olmadığına bakılmaksızın herhangi bir çocuk yetiştirme aktivitesi içerisinde bulunma- ve *sosyal üretkenlik* -toplumda önderlik yapma veya topluma bir şekilde (örn. gönüllü çalışmalarla) katkıda bulunmak- olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla, üretkenlik birçok yolla başarılabilir. Daha sonra Snarey (1993) babalarla yaptığı niteliksel çalışmasında özellikle anababa üretkenliği üzerinde durmuş ve üç üretkenlik tipinin (biyolojik, anababa ve sosyal üretkenlik) birbiriyle bağlantılı olduğunu öne sürmüştür. Dolayısıyla Snarey'e (1993) göre biyolojik üretkenlik (baba olma) ve anababa üretkenliği (çocuk yetiştirme) sosyal üretkenliğin (bir sonraki kuşağa önderlik yapma veya yönlendirme) başarılmasını daha kolay hale getirmektedir. Snarey'nin (1993) çalışması bebeklikten yetişkinliğe kadar çocuklarıyla ilgilenen ve iyi ilişkiler geliştiren babaları ele almış ve babalık deneyiminin kişilerin evlilikleri, iş yaşamları ve üretkenlikleri üzerine olan etkilerini detaylı bir biçimde rapor etmiştir. Benzer şekilde 40 baba ile yaptığı niteliksel çalışmasında Palkovitz (2002), katılımcıların babalığa geçiş dönemlerinden başlayarak, baba olmanın evliliklerine, cinsel yaşamlarına, başkalarıyla olan ilişkilerine, iş yaşamlarına, toplumsal katılımlarına, ahlaki değerlerine, dini inançlarına, ev işlerine katılma biçimlerine, sağlık alışkanlıklarına, duygularını gösterme biçimlerine, babalık rollerine ve çocuklarıyla ilgilenme biçimlerine olan etkisini irdelemiştir. Sonuçta, Palkovitz'in (2002) çalışması babaların aktif bir şekilde çocuk yetiştirmesi ile yetişkin gelişimi arasında bağlantı bulmuştur.

Elbette, bir başkasıyla ilgilenme ve sorumluluğunu alma anlamında aileler en temel ortamdır. Birçok çalışma kişilerin çocuk isteme nedenlerini ele almış ve çeşitli anababalık motivasyonları tanımlamıştır (Langdridge, Connolly, Sheeran, 2000; Langdridge, Sheeran, Connolly, 2005; Purewal ve van den Akker, 2007; van Rooij, van Balen ve Hermanns, 2006; Rubin, 2001). Örneğin, Rubin (2001) anababalık motivasyonlarının biyolojik, sosyolojik, varoluşsal, bilinçdışı ve sistematik olmak üzere beş yönünü ta-

nımlamıştır. Dollahite, Slife ve Hawkins (1998) ise üretkenlik gelişiminde ailenin rolünü vurgulamış ve “aile üretkenliği” kavramını ortaya koymuşlardır. Bu kavram, gelecek kuşakla ilgilenme ve bağlantıda bulunmanın ahlaki bir sorumluluk olduğunu ve bunun da aile üyeleri ve daha geniş aile sistemi içerisinde yer aldığı şeklinde tanımlanmıştır.

Sonuçta, yetişkin yaşamında üretkenlik gelişimi “iyi bir anababa” olmak, “iyi bir vatandaş” olmak veya “iyi bir insan” olmak gibi oldukça geniş alanlardaki sosyal katılımlarla gelişmektedir (Hart, McAdams, Hirsch ve Bauer, 2001). Bu çalışmanın temel amacı da anababa üretkenliği çerçevesinde, anababalık rollerinin, anababaların çocuklarıyla ilgileniş biçimlerinin, bireyin yetişkin yaşantısına ve gelişimine etkisini niteliksel yöntemle incelemektir.

Erikson'nun çocuk sahibi olup o çocukla ilgilenmenin, kişinin üretkenliğini kolaylaştırdığı yönündeki yaklaşımı, birçok araştırmacı tarafından da desteklenmiştir (McAdams ve de St Aubin, 1992; Snarey vd., 1987). Anababalıkla üretkenlik arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalardan biri olarak Snarey ve ark. (1987) araştırmalarını evli olup da çocuk sahibi olmayanlar, evlat edinenler ve kendi çocuklarına sahip olan babalarla yapmışlardır. Sonuçta, en yüksek üretkenlik puanına evlat edinen babaların, daha sonra kendi biyolojik çocuğuna sahip olan babaların ulaştığını, ancak çoğu çocuksuz erkeklerin sosyal üretkenliği başaramadıklarını bulmuşlardır. Bazı çalışmalar, babanın çocuğuyla ilgilenmesinin üretkenliği güçlü bir şekilde yordamadığını belirtirken (Bailey, 1992; Christiansen, 1997), birçok çalışma aksini destekleyecek sonuçlar bulmuştur (Hawkins, Christiansen, Sargent, ve Hill, 1993; Snarey, 1993; Snarey ve ark., 1987). Bu bulgular üretkenlik için anababa rolünü üstlenmenin, biyolojik olarak çocuk sahibi olmadan daha önemli olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, anne babalıkla yetişkin gelişimi arasındaki ilişkiyi inceleyen tarama yazısında Palkovitz (1996) çocuklarıyla ilgilenme düzeyleri yüksek olan anne babaların düşük olanlara ya da hiç çocuk yetiştirmeyenlere göre gelişimsel olarak daha çok değişim gösterdiğini vurgulamıştır.

Sonuç olarak, anababalık rollerinin nasıl algılandığı ve bu doğrultuda çocukların yaşamlarıyla ne kadar ilgilenildiğinin, yetişkinlerin gelişiminde kritik bir önemi olduğu görülmektedir. Ayrıca gelecek nesille ilgilenmenin mutlulukla ve yaşamdan alınan doyumla da ilişkili olduğu yapılan çalışmalarla gösterilmiştir (Huta ve Zuroff, 2007; Keyes ve Ryff, 1998). Gerçekten de orta yaş döneminde anababalık rolünden alınan doyumun, hem anababaların genel iyi olma hallerine (An ve Cooney, 2006) hem de anababalık davranışlarına (Umberson ve Gove, 1989) önemli derecede katkısı olmaktadır. Elbette anababalık konusu anne babaların yaşamında bağımsız bir yere sahip değildir. Bir yetişkinin aile yaşamını etkileyecek diğer faktörler de göz önüne alındığında, yaşamdan, evlilikten ve anababa olmadan alınan doyumun, anababalık ve üretkenlik davranışlarıyla yakından ilişkili olduğu (An ve Cooney, 2006; Cumming ve Davies 2002; Heller, Watson ve Ilies, 2004; Rogers ve White, 1998), anababaların çocuk gelişimine yönelik farklı inançlarının onlarla ilgileniş biçimlerini etkilediği (Sameroff ve Feil, 1985; Sigel ve McGillicuddy-DeLisi, 2002), kadınların ve erkeklerin anababa rol algılarının birbirinden farklı olduğu ve bunun da çocuklarıyla ilgileniş biçimlerini etkilediği (Renk vd., 2003) ve anababalık deneyimleri ile üretkenlik gelişiminin kadınlarda ve erkeklerde farklı olduğu (Mckeering ve Pakenham, 2000; Miller-McLemore, 2004; Morfei, Hooker, Carpenter, Mix ve Blakeley, 2004) bulunmuştur.

İlişkiler sosyal ortamlar içerisinde yer almakta ve aile ilişkileri ile anababalık rollerinin gösteriliş biçimi de kültür tarafından şekillenmektedir (Ambert, 1994). Kültürün kişilerin gelişimine ve ilişkilerine olan etkisi incelendiğinde bireyci toplumlar, bağların zayıf olduğu, herkesin sadece kendisine ve çekirdek ailesine bakmak zorunda olduğu ve ayrışık benlik yapısının görüldüğü kültürler olarak tanımlanırken, toplulukçu toplumlar kişilerin gruplarına güçlü ve sıkı bir şekilde bağlı olduğu ve daha çok ilişkili benlik yapısının görüldüğü kültürler olarak tanımlanmıştır (Kağıtçıbaşı, 1997; Markus ve Kitiyama, 1991). Bu nedenlerle, farklı kültürlerde üretkenlik farklı değişkenlerle ilişkili bulunabilir. Bazı araştırmalarda

(Hart, McAdams, Hirsch ve Bauer, 2001; McAdams, Hart ve Maruna, 1998) üretkenlik gelişiminde sosyal sınıf, etnik köken veya ırk farklılığına bakılmasına rağmen, şimdiye kadar üretkenlik konusunda yapılan çalışmalar daha çok bireyci kültür niteliklerine sahip batı toplumlarında yapılmıştır. Halbuki üretkenliğin gelişiminde kültürel ortamın etkisi ve üretkenlik ilgisinin kültürel isteklerden doğduğu araştırmacılar tarafından da kabul edilmektedir (Erikson, 1963; McAdams ve de St. Aubin, 1992). Ancak, son yıllarda üretkenlikle ilgili çalışmaların toplulukçu kültür niteliğine sahip toplumlarda da (örn., Cheng, 2009) yapıldığını ve kültürlerarası karşılaştırmalarında (örn., Hofer, Busch, Chasiotis, Körtner ve Campos, 2008) çalışıldığını görmek mümkündür.

Türkiye daha çok toplulukçu niteliklere sahip olan bir kültüre sahip olduğundan (Göregenli, 1997), ele alınan değişkenler ve süreçler açısından batı toplumlarına göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin, toplulukçu toplumlar bireyci toplumlara göre karşılıklı bağlılığa, yakın akraba ilişkilerine daha çok önem vermekte ve aile üyeleriyle olan ilişkilerinde de daha yakın olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1997; Markus ve Kitayama, 1991; Triandis, Bontempo, Villareal, Asai ve Lucca, 1988; Uskul, Hyni ve Lalonde, 2004). Aynı zamanda içinde bulunulan kültürün normları ve değerleri sadece anababalıkla ilgili konuları içermekle kalmayıp, çocuk isteme biçimini de belirlemektedir. Örneğin, niteliksel olarak anababa olmanın nedenlerinin araştırıldığı çalışmalarda (Purewal ve van den Akker, 2007; van Rooij, van Balen ve Hermanns, 2006) doğu toplumlarının anababalığı daha çok bir gereklilik olarak gördüğü, batı toplumlarının ise hayatta yapılabilecek daha önemli şeylerin de olabileceği fikrini kabul edebildiği bulunmuştur.

Bu çalışmada kişilerin üretkenlik gelişimine yol açacak anababalık rolleri ve aile sistemi içerisindeki ilişkiler, kendi yaşamlarından anlatımlarıyla niteliksel olarak incelenmiştir. Belli bir olgunun toplumsal düzeyde yaygınlığının anlaşılması için niceliksel çalışmaların yapılması önemli olduğu gibi, istatistiksel analizlerle gözden kaçabilecek karmaşık dinamikleri

ifade edecek öykülerin ve anlatımların niteliksel olarak araştırılması da önemlidir. Özellikle son birkaç yıldır kullanımı artan görüşme, söylem analizi ve anlatımsal (narrative) yaklaşımlar psikolojiyi yöntem açısından daha da zenginleştirmektedir (Willing ve Stainson-Rogers, 2008). Dolayısıyla, kişilerin söylemi ve anlatımları insan doğası hakkında daha yakından fikir edinebilmek açısından oldukça yararlı bilgiler vermektedir. Bu doğrultuda, bu çalışmada anababaların çocuk yetiştirme davranışları veya anababalık üretkenliği temel alınarak; anne babalığın kişilerin yaşantılarında meydana getirdiği değişimler ve gelişimlerin ne olduğu, anne babalığa yönelik rol algıları, anababalığın ne demek olduğu, evlilik, iş, sosyal ilişkilerine ve kendi gelişmelerine olan etkisi, yaşamdan alınan doyum ve diğer alanlardaki doyumların (evlilik, iş, sağlık vb.) anababalık rolleriyle olan ilişkisi niteliksel olarak Türk örneğinde ilk kez incelenmiştir. Bu araştırmayla, anababaların çocuk yetiştirmekle kendi yetişkin gelişimlerine (iş yaşamlarına, evlilik yaşamlarına ve aileleri dışındaki kuşaklarla ilgilenme biçimlerine) nasıl bir etkisi olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu çalışmanın daha sonraki niceliksel çalışmalara zemin hazırlayacağı ve kültüre özgü olası faktörleri ortaya çıkartacağı da düşünülmektedir.

Yöntem

Örneklem

Örneklem grubu Ankara'da yaşayan 23 anne ve babadan (13 anne ve 10 baba) oluşmaktadır. Tüm anne babalar evli olup, çocuk sahibi oldukları eşleriyle birlikte dirler. Örneklem 12'si (6 anne ve 6 baba) karıkocadır. Örneklem seçiminde sadece iki ölçüt kullanılmıştır: (1) boşanmamış ve ilk eş konumunda olan aileler ve (2) anababaların çocukla ilgilenme biçimlerini çocukluk ve ergenlik dönemlerini kapsayacak şekilde ele alabilmek için ergenlik dönemi sonu ve genç-yetişkin çağında (17 yaşında veya daha büyük) çocuk sahibi olan bireyler araştırmaya dahil edilmiştir. Örneklemdeki kadınların yaşları 38 ile 61 ($X=47$), erkeklerin yaşları ise 41 ile 61 ($X=52$) arasında değişmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma Kod Adı	Yaş	Çocuk Sayısı	İlk anababa olma yaşı	Evlilik Süresi	Eğitim Düzeyi	Çalışma Statüsü Mesleği
Kadın 1	54	2	20	33	Ortaokul	Ev Hanımı
Erkek 1	61	2	29	33	Üniversite	Avukat
Kadın 2	48	2	23	27	Yüksek Okul	Ev Hanımı
Erkek 2	51	2	26	27	Üniversite	Hakim
Kadın 3	45	2	18	28	İlkokul	Ev Hanımı
Erkek 3	51	2	24	28	İlkokul	İşçi Emeklisi
Kadın 4	46	3	22	25	Lise	İşçi
Erkek 4	55	3	26	25	Üniversite	Serbest
Kadın 5	54	2	25	30	Sanat Enstitüsü	Ev Hanımı
Erkek 5	58	2	29	30	Sanat Enstitüsü	Serbest
Kadın 6	56	3	21	34	Yüksek Okul	Öğretmen Emeklisi
Erkek 6	60	3	25	34	Üniversite	Emekli Bürokrat
Kadın 7	61	4	20	45	Ortaokul	Ev Hanımı
Kadın 8	42	1	20	25	Üniversite	Memur
Kadın 9	38	2	18	19	Lise	Ev Hanımı
Kadın 10	40	1	21	18	Lise	Ev Hanımı
Kadın 11	43	2	20	25	Üniversite	Memur
Kadın 12	42	1	25	18	Üniversite	Öğretmen
Kadın 13	43	2	18	25	Üniversite	Memur
Erkek 7	45	2	23	24	Lise	Memur
Erkek 8	41	2	24	18	Üniversite	Memur
Erkek 9	48	2	31	19	Üniversite	Mali Danışman
Erkek 10	53	1	30	24	Üniversite	Yönetici

Not: Karı-koca olanlar rakamsal olarak aynı değerde ifade edilmiştir. Toplamda 6 çift vardır.

Veri Toplama Aracı

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bu çalışmanın görüşme formu özellikle Palkovitz (2002) ve Snarey'nin (1993) çalışmalarında kullandıkları görüşme formlarına dayandırılarak oluşturulmuştur. Her iki çalışma da babaların gelişimsel süreçleri ile ilgilenerek çok değerli bilgiler vermelerine rağmen anneleri çalışmalarına dahil etmemişlerdir. Bu çalışmaya hem anneler hem de babalar dahil edilerek kendi anababalık deneyimleri aynı mülakat soruları ile irdelenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu anne babaların gelişimsel olarak deneyimlerini yansıtabilecekleri sekiz temel başlık altında toplanmıştır. Görüşmelere demografik bilgiler ve ebeveynliğe geçiş süreçleri ile başlanıp, sonrasında diğer başlıklar sabit bir sıra gözletilmeksizin fazla yönlendirici olmadan ele alınmıştır.

- I. Ebeveynliğe geçiş süreçlerinde katılımcılara ne zaman çocuk sahibi oldukları, çocuk sahibi olmaya nasıl karar verdikleri, hamileliğin planlı mı yoksa plansız bir şekilde mi gerçekleştiği, her iki anababanın da çocuğu isteyip istemediği, çocuk isteme nedenleri sorulmuştur (örn., “Neden çocuk istediniz?”, “İsteyerek ve planlı bir şekilde mi çocuk sahibi oldunuz?”).
- II. Anne baba olduklarında neler hissettikleri konusuna, çocuk sahibi olarak ne gibi beklentiler içinde oldukları, yaşamlarının çocuk geldikten sonra nasıl değiştiği gibi sorular sorularak başlanmıştır (örn., “Çocuk olduktan sonra başkalarının gözünde değerinizi arttı mı?”). Sonrasında anababalığın hayatlarına getirdiği değişiklikler üzerine sorular yöneltilmiştir (örn., “Anababa olduktan sonra duygularınızı fark etmenizde, kontrol etmenizde veya göstermenizde farklılık oldu mu? Olduysa nasıl?”).

- III. Bu bölümde anababa olmanın geleceğe yönelik planlarını nasıl etkilediğine dair sorular yöneltilmiştir (örn., “Kariyeriniz veya iş geçmişinize, anababalığın herhangi bir etkisi oldu mu?”).
- IV. Bu bölümde anababalık rol algısı (örn., “Hayatınızda önemli rolleri düşündüğünüzde sizin için önem sırası ve oranları nedir?”), çocuk sahibi olmanın evliliklerine olan etkisine, diğer akrabalar, arkadaş, iş yaşamlarına, sosyal ilişkilerine, boş zaman faaliyetlerine, sağlık alışkanlıklarına ve maddi durumlarını nasıl etkilediğine dair soruları içermektedir. Ayrıca bu kısımda iyi bir anababanın nasıl olması gerektiği, anababaların temel sorumluluklarının neler olduğu, ve anababalığın hayatlarını olumlu veya olumsuz bir şekilde etkileyip etkilemediği de sorulmuştur (örn., “Sizce sadece annelerin/babaların yapabileceğini düşündüğünüz işler var mı?”, “Eğer tekrar bir şans verilse anababa olmamayı tercih eder miydiniz?”).
- V. Bu bölümde anababalığın kişinin gelişiminde ne gibi farklılıklar oluşturduğuna dair sorular yöneltilmiştir (örn., “Anne babalığınız sizin daha farklı geliştirmenize yol açtığını düşünüyor musunuz?”, “Eğer anababa olmasaydınız geliştiremeyeceğiniz bir yönünüzün veya yeteneğinizin olduğunu düşünüyor musunuz?”).
- VI. Bu bölümde anababalığın katılımcıların ahlaki değerlerini, dini ve değer yargılarını, inançları gibi hayatlarında nelerin önemli olduğunu etkileyip etkilemediği sorulmuştur (örn., “Anababa olduktan sonra dünyaya bakış açınızda bir değişiklik oldu mu?”).
- VII. Bu bölümde, anababalıkla ilgilenme biçimleri ve çocuk gelişiminin nelerden etkilendiğine dair görüşleri sorulmuştur (örn., “Sizce çocuğun doğuştan getirdiği bir karakteri vardır ve değiştirilemez midir, yoksa nasıl yetiştirilirse öyle mi şekillenir ya da her iki yaklaşımda doğru mudur?”).
- VIII. Son olarak, katılımcılara kendi anne babalarıyla olan ilişkilerine yönelik sorular yöneltilmiştir (örn., “Çocuğunuzu yetiştirirken kendi anababanızın yetiştirme tarzını ne kadar benimsediniz?”).

Katılımcılara, sorulara ilk çocuklarını düşünerek cevap vermeleri söylenmiş ve bu, söyleşi boyunca da hatırlatılmıştır. Analizler her bir kategorideki sorulara verilen cevaplar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İşlem

Araştırmaya katılmaya gönüllü olan her bir yetişkinle 60-90 dakika süren yüz yüze görüşme yapılmıştır. Bütün katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın amacı ve genel olarak nelerin üzerinde durulacağı hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmeler katılımcıların evlerinde veya iş yerlerinde bağımsız bir odada özel görüşme olarak ilk yazar tarafından yapılmıştır. Bütün görüşmeler katılımcıların izniyle kaydedilip, daha sonra kelime kelime çözümlenerek yazıya geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın amacı anababaların çocuk yetiştirme deneyimlerinin kendi gelişimlerini nasıl etkilediğine yönelik algılarını niteliksel yöntemle incelemektir. Anababaların deneyimlerindeki örüntüleri belirlemek için veri analizinde Strauss ve Corbin (1990) tarafından önerilen açık, eksensel ve seçici kodlama (open, axial, and selective coding) prensipleri uygulanmıştır. Veri analizine, yazıya geçirilen her bir görüşme çözümlenmelerinin kendi bütünlüğü içinde okunmasıyla başlanmış ve açık kodlama stratejisi ile tüm yazılı cevaplar çerçevesinde anahtar ifadeler veya konular/temalar yazarlar tarafından belirlenmiştir. Sonrasında konular/temalar arasındaki benzerlikler eksensel kodlama ile daha geniş kavramsal kategoriler altında tanımlanmıştır. Dolayısıyla, konular/temalar yeniden organize edilerek toplam 7 kategori belirlenmiştir. Sırasıyla bu kategoriler şunlardır: anababa olma motivasyonları ve çocuktan beklenti; anababalık rol algısı ve yetişkin gelişimi (anababa rollerine yönelik algıları, anababa rol dağılımları ve anababalığın kendi gelişimlerini etkileyip etkilemediği, anababalığın hayata bakışlarını ve önceliklerini ne şekilde etkilediği vb.); anababa olma duygusunun biricikliği; anababalığın evlilik ilişkisi üzerine etkisi ve anababalıktan alınan doyum; anababalığın sosyal ilişkilere olan etkisi; anababaların kendi anababalarıyla olan ilişkileri (bir model oluşturduklar mı?); ve anababaların dünyaya bakış açıları, ahlak ve değer yargılarıdır. Bu aşamadan sonra, görüşme çözümlenmeleri konuları doğrulayıp doğrulamamasına göre yeniden gözden geçirilmiştir. Son olarak seçici kodlama ile temel kategoriler organize edilip bütünlleştirilerek daha yüksek düzeyde kavramsallaştırılmıştır. Bu çalışmada, üç yüksek düzey kavram elde edilmiştir: anababalık motivasyonu, anababa rolleriyle ilgilenme ve yetişkin gelişimi ve anababalığın kişilerarası ilişkilere etkisi ve yaşamsal doyum.

Bulgular ve Tartışma

Yetişkin gelişiminin anababalık rolleri açısından niteliksel olarak ele alındığı bu çalışmada katılımcıların söylemleri 7 ana kategori çerçevesinde değerlendirilerek toplam 3 temel başlık belirlenmiştir. İlki anababalık motivasyonudur ve bu başlık kişisel motivasyonlar (varoluşsal, biyolojik dürtü veya ailenin tamamlanması isteği), sosyal motivasyonlar (yetişkin kimliği veya statü kazanma, soyun devamını sağlama ve toplumsal baskı), ve anababalık duygusunun biricikliği kategorileri altında ele alınacaktır. İkinci başlık anababa rolleriyle ilgilenme ve yetişkin gelişimdir ve bu başlık altında anababa rolü kategorisi (rollerinin dağılımı ve rollerinin sıralaması), katılımcıların kendi anababalarının bir model oluşturup oluşturmadığı ve anababa rolünün kişilerin yaşamındaki öncelikleri (dünyaya bakış açısı, etik konular ve dine bakış) etkileyip etkilemediğine yönelik kategoriler çerçevesinde değerlendirilecektir. Son olarak anababalığın kişilerarası ilişkilere ve yaşamsal doyuma etkisi tartışılacaktır.

Anababalık Motivasyonu:

Kişisel Motivasyonlar:

Katılımcılara anababa olma nedenleri sorulduğunda çeşitli anababalık motivasyonları tanımlanmıştır. Özellikle, biyoloji veya yaşamsal içgüdü yeni bir neslin oluşması için üremenin temel motivasyonudur. Bu çalışmada katılımcılardan yalnızca bir baba biyolojik yönü açıkça ifade etmiş, diğer tüm katılımcılar (%95) dolaylı bir anlatımla anababalık motivasyonlarında biyolojik yönü vurgulamışlardır.

Araştırmacı: Neden çocuk sahibi olmak istediniz?

Baba: “Neden evlenmek istediysen ondandır. Aile olabilmek için şöyle söyleyeyim her canlı yaşarken herhalde içgüdüsel olarak türünü devam ettirebilmek ister. Bu en ilkel canlıda varken bizde olmaması mümkün değil. Anne baba olmak çok güzel bir duygu. Sizin bir parçanız sizden bir parça meydana geliyor. Toplumumuzda da belki insanlar niye ben çocuk sahibi olayım, niye çocuğum olsun diye kimse sormuyor, düşünmüyor.” (Erkek 7).

Benzer şekilde 13 katılımcı ile anababa olmanın nedenlerini niteliksel olarak inceleyen Purewal ve van Den Akker (2007)'in çalışmasında da, çoğu katılımcı biyolojik nedenleri açıkça belirtmeseler de, kendi genlerini taşıyacak çocuk sahibi olma isteklerini, kendilerinin ve eşlerinin bir parçası olan çocuğa

sahip olmayı istemelerini ve arkalarında bir şeyler bırakma ihtiyacını sıklıkla dile getirmişlerdir. Özellikle, biyoloji veya yaşamsal içgüdü, yeni bir neslin oluşması için üremenin temel bir motivasyonu olarak görülmektedir. Benzer şekilde üretkenlik tanımlamasında Kotre (1996) de ilk olarak biyolojik üretkenliği tanımlar ve bu üretkenlik biçimi bir evlat meydana getirme ve bakma ile ilgilidir.

Anababalığın varoluşsal yönü ise genellikle yaşamı daha anlamlı yapma ve ölüm kaygısı ile başedebilmekle ilgilidir. Varoluşsal motivasyon genellikle bilinçli değildir (Rubin, 2001) ve bu çalışmada da hiçbir katılımcı tarafından açıkça belirtilmemiştir. Katılımcılar sadece çocukların sağladığı anlamın farkındadırlar. Çoğu anababa çocuksuz bir hayatın anlamsız olacağını ifade etmiş, hatta eş olmanın sağlayamadığı bir tür tatminkarlığın da çocuk sahibi olarak tamamlandığını ifade etmişlerdir. Ayrıca, katılımcıların bazıları (örneğin %30'u) kendilerinin sahip olmadıkları imkanları çocuklarına vermek istediklerini açıkça ifade ederlerken, diğer anababalar da (örneğin %70'i) dolaylı bir şekilde bu anlama gelebilecek ifadelerde bulunmuşlardır. Rubin' de (2001) çalışmasında anababaların kendilerinin başaramadıkları amaçları, çocukları üzerinden başarıma fırsatı olarak görmelerini varoluşsal motivasyonun bir gereği olarak tanımlamıştır.

Sosyal Motivasyonlar:

Bu çalışmada, tüm katılımcılar (%100) toplumun anne baba olmadaki baskılarının farkındadır. Araştırmaya katılan kadınlarla erkeklerin cevaplarında benzerlikler daha fazladır. Katılımcıların %52'si çocuk isteme sebebi olarak açıkça “aile kurmak için” cevabını verirken, diğer katılımcılar (%48) bu cümleye denk düşecek ifadeler kullanmışlardır. Babaların yarısı (%50'si) ve annelerin ikisi (%15'i) aile isimlerinin ve nesillerinin devamını anababa olmak istemelerine bir neden olarak göstermişlerdir. Ataerkil toplum düzeyinde, aile isminin baba tarafından geçiyor olması ve daha çok babalar tarafından bu cevabın veriliyor olması şaşırtıcı değildir. Bu değerler batı toplumlarında önemli olsa da daha az ifade edilmektedir (Purewal ve van Den Akker, 2007). Purewal ve van den Akker, (2007) niteliksel çalışmalarında İngiliz katılımcılara göre güney Asyalı katılımcıların çocuksuz yaşamı arzu etmediklerini ve bir çocuk sahibi olmanın hayatlarında en önemli şeyin olduğunu belirttiklerini ve daha çok güney Asyalı erkeklerin aile isminin deva-

mı için çocuk isteklerini dile getirdiklerini göstermiştir. Benzer şekilde, van Rooij, van Balen ve Hermanns (2006) Hollanda'da yaşayan göçmen Türk kadın ve erkekleri, Alman kadın ve erkeklerle karşılaştırdıkları araştırmalarında, anababa olmaya yönelik sebeplerde kültürel nedenlerin devam ettiğini, özellikle aile isminin devamının Türk göçmen erkekler için daha önemli olduğunu bulmuşlardır. Dolayısıyla, içinde bulunulan kültürün normları ve değerleri anababalıkla ilgili konuları içermekle kalmayıp, aynı zamanda çocuk isteme biçimini de belirlemekte ve anababalık bir sosyal ya da kültürel beklenti olarak görülmektedir. Ayrıca, Hortaçsu (1999) Türk toplumunda yaptığı çalışmasında çocuk sahibi olmanın sosyal norm olarak evliliğin bir gereği olarak görüldüğünü ve toplum içerisinde hem kadına hem de erkeğe statü sağladığını belirtmiştir.

Katılımcılara cinsiyet tercihi sorulduğunda, babaların %30'u erkek çocuk isterken, annelerin %27'si kız çocuk beklediklerini ifade etmişlerdir. Sadece bir anne toplumsal olarak erkek çocuğa daha fazla değer verdiği için erkek çocuk istediğini belirtmiştir. Diğer katılımcılar (babaların %70'i; annelerin %73'ü) kız ya da erkek olmasının fark etmeyeceğini söylemişlerdir. Kağıtçıbaşı'nın (2000; 1980) çocuk yetiştirme motivasyonlarını araştırdığı "çocuğun değeri" araştırmasında sosyoekonomik gelişmeyle birlikte (şehirleşme, yüksek sosyoekonomik konum) çocuğun ekonomik/yararcı değerinin azaldığını, ancak psikolojik değerinde bir azalma olmadığını belirtmiştir. Bu çalışmada da çocuk sahibi olma motivasyonlarında daha çok psikolojik karşılıklı bağlılığın önemi ortaya çıkmıştır. Çünkü, hiçbir anne baba çocuk sahibi olma nedenleri arasında çocuktan ekonomik anlamda yarar sağlama veya yaşlılıklarında bakımlarını yapabilecek kişiler olarak görmemişler, aksine daha çok ihtiyaç duyma/duyulma, sevme ve sevilme duygularından hoşlandıklarını ve duygusal (psikolojik) bağlılıklarından bahsetmişlerdir. Erikson (1963) tarafından da üretkenlik bir sonraki kuşağı kurma ve yönlendirme ilgisi ve ihtiyaç duyulmaya ihtiyaç duyma ("need to be needed") olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla, bu araştırmaya katılanların çocuklarına bakış açılarıyla ve ihtiyaç duyulmaya olan isteklerinden hareketle üretkenlik evresinden geçtikleri söylenebilir.

Anababalık Duygusunun Biricikliği:

Katılımcılara ana-babalıkla ilgili olarak yaşadıkları duyguların/hislerin aynı şekilde başka bir ortamda; örneğin iş ya da başka ilişkilerde (evlilik, arkadaşlık veya başkalarının çocuğu vb.) de yaşanıp yaşanmama-

yacağı sorulmuştur. Katılımcıların %95'i anababalık hissini yaşadığı tüm diğer duygulardan bir şekilde farklı olduğunu ifade etmişlerdir. Bazıları anne babalık duygusunun başka ortamlarda da gelişebileceğini (örn., evlatlık alanlarda) söyleseler de, anne babalığın hiçbir şeye benzemediğini ve bu duygunun biricik olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Bir baba bu biricik duygusunu şöyle ifade etmiştir:

Baba: Babalıkta o ilişkinin yerini başkası tutmaz. Elbette tutmaz. Yani kardeş, anne o ayrı bir biçim ayrı bir sorumluluk. Ama çocukla baba veya çocukla anne arasındaki ilişki çok farklı. Bana göre onun yerini başkası tutmaz.

Araştırmacı: Peki, başka bir çocukla yaşanır mı?

Baba: Başka çocuğun sorumluluğunu almak bir değil. Yani herhangi bir yakınınızın bir arkadaşınızın da sorumluluğunu da alabilirsiniz ama bir evlat da belki doğal olan o, o da içgüdüsel olur ya. İçgüdüsel olarak bir çocuğa duyulan doğumundan itibaren dünyaya getirilişinden itibaren onunla berabersiniz. Bir çocuğun yerini elbette tutmaz diye düşünüyorum. Ama bir evlat ediniyor. Mesela bir evlatlıkla ana-baba arasındaki bazen bir gerçek anababadan çok daha iyi gelişebiliyor. Yani orada da frekans, duygular, verilen emek, bu emeğin karşılığının alınması yani olabilir ama... tam karşılamıyor. Yani birtakım evlatlıklarda da bir anababanın üstlenemeceği kadar fedakarlığa katlananlar var; olabilir ama bana şu an düşününce kurgulanmış bir ilişki, doğal bir ilişki değil. (Erkek 7)

Sonuçta, örneklemdaki tüm anne babaların (%100) niteliksel olarak çocuklarına duydukları hisler farklıdır.

Anababalık Rol Algısı ve Yetişkin Gelişimi

Anababa Rolü:

Bu çalışmada annelerin tamamı (%100) babaların da %80'i çocukları olunca, önceliği anababalık rollerine verdiklerini belirtirken, sadece iki baba (%20) iş rollerinin babalık rollerine göre önceliğinden bahsetmiştir. Ayrıca katılımcılar anababalığın çok yönlü doğasından bahsetseler de geleneksel anababalık rolleri açıkça gözlenmiştir.

"İyi bir anababa nasıl olmalıdır?" sorusuna bütün babalar (%100) babalık rolünde ailenin geçimini sağlamanın önemini vurgularken, bir bölümü de (%33)

özellikle otoriter olmanın öneminden bahsetmişlerdir. Anneler ise bakım vermeyi (%69) ve çocuğu takip etmeyi (%53) annenin önemli görevleri arasında sıralamışlardır. Annelerin %76'sı ve babaların %55'i anababaların çocuklarına sevgi göstermeleri gerektiğinden de bahsetmişlerdir. Ayrıca, babaların %44'ü eşler arasında uyumlu bir ilişkinin olduğu huzurlu bir evin gerekliliğinden bahsederken, annelerin %23'ü iyi bir anababa olabilmek için, çocuğa iyi bir eğitim ve disiplin verilmesi gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Palkovitz'in (2002) de belirttiği gibi geçmişten günümüze babalık rolündeki değişim eğilimine rağmen hala geleneksel babalık rolleri görülmektedir. Dolayısıyla, babalık rolünde zamanla değişimler gözlenirse de, günümüz babalık rollerinde hala iyi bir babanın evin geçimini sağlayan kişi olarak görüldüğü bir gerçektir (Christiansen ve Palkovitz, 2001). Ancak, Palkovitz (2002) 40 baba ile yaptığı niteliksel çalışmasında babaların ailenin geçiminin sağlama rolünü, geniş bir anlam içerecek şekilde ifade edildiğini göstermektedir. Şöyle ki, babanın ekonomik olarak ailenin geçimini sağlamadaki rolü yanında, çocuğun yetişirken fiziksel ve duygusal çevrenin de oluşturulması için görevleri olduğu belirtilmektedir. Bu da babalık rolünde sadece ekonomik olarak evin geçimini sağlamanın yeterli olmadığı görüşünü desteklemektedir. Benzer örüntü bu çalışmada da görülmüştür. Bir babanın babalık rolüne yönelik sözlerinde bu tema oldukça açık bir şekilde görülmektedir:

“İyi ve güvenli bir ortam, sağlıklı bir ortam sağlamak, ekonomik olarak ona daha iyi bir gelecek sağlamak. Gelecek sıkıntıları önleyecek tedbirleri alacak kadar geliri elde etme çabası. Örnek davranışlarla ona mümkün olduğu kadar geniş alanlar bırakmaya çalışmak; çok müdahaleci değil ama yönlendirici olmaya çalışmak.” (Erkek 2)

Katılımcılara anababalık rollerine yönelik düşüncelerini alabilmek için, sadece anne ya da babaların yapabileceğini düşündükleri işlerin olup olmadığı sorulmuştur. Sadece iki anne (%15) ve iki baba (%20) hamilelik ve bebeğin emzirilip bakılması haricinde, annelik ve babalık rolleri arasında temel bir farklılık olmadığını belirtmişlerdir. Diğerleri ise, çocuğu sakinleştirme, duygusallık ya da cinsiyet rol sosyalleşmesinde önemli farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. Tüm örneklemin %86'sı teorik olarak anababalık rollerinde bir farklılık olmadığını kabul etseler de, pratikte durumun böyle olmadığını belirtmektedirler. Babalar annelerin çocuklarıyla iletişim becerilerinin de daha iyi olduğunu söylemişlerdir. Örneğin bir baba bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Baba: Çocuklar açısından annelik görevi bambaşka bir şey; koruma kollama her şey ondan sorulur. Zaten biz babalar içindeki olaylardan ziyade koruma ve kollama görevini yapıyoruz. Anneler daha içten, daha haşır-neşir... Annenin sorumluluğu daha fazla diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Sizce sadece babaların yapabileceğini düşündüğünüz işler var mı?

Baba: Koruma kollama görevini geniş anlamda söyledim. Yani çocuklarıma hep sevgiyle yaklaştım, hep öyle oldu hep de öyle olacak, ama tabii annesi kadar iç içe olamıyoruz....Yani otoriter derken tabii birisinin baş olması lazım; baş da biziz, yani baba olarak. Otorite derken ezen otorite değil; koruyan kollayan otorite- böyle bir otorite olması lazım. (Erkek 4)

Sonuçta, çoğu anne baba anababalığın çok yönlülüğünü kabul etse de, anababalık rollerinde geleneksel cinsiyet rol ayırımları görülmektedir. Babalar evin geçimini sağlayan, otoriter olan kişi olarak görülürken, anneler tüm bakım işlerini yapıp, çocuğu takip eden kişi olarak görülmektedir. Ayrıca, katılımcılara anababalığın bir yetenek mi yoksa bir çaba mı olduğu sorulduğunda, annelerin %77'si ve babaların %60'ı hem çaba hem de yeteneğin birleşiminin önemli olduğunu, ancak iyi bir anababa olmak için çabanın yetenekten daha önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Rollerin Sıralaması:

Katılımcılara hayatlarındaki önceliklerin sıralaması sorulduğunda, hepsi de (%100) çocuk olduktan sonra çocuğun ilk sırayı aldığını ve yaşamlarını daha çok çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlediklerini kabul etmişlerdir. Diğer çalışmalarla (örn., LaRossa ve LaRossa, 1981) benzer şekilde yeni anne babalar zamanlarının çoğunu çocukla ilgilenerek geçirmişlerdir. Yalnız bu konuda katılımcılar arasında bir cinsiyet farklılığı gözlemlenmektedir. Anneler annelikle ilgili rolleri gereği hiç boş vakitlerinin olmadığından bahsederken, babalar boş zamanlarının çocuk olduktan sonra da çok fazla değişmediğini ifade etmişlerdir.

Son yıllarda Erikson'un önerdiği “üretkenlik” kavramı yaklaşımıyla yapılan çalışmalar başkalarıyla ilgilenmenin yetişkin gelişimini anlamada önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir (McKeering ve Pakenham, 2000). Çalışmaya katılan anne babaların %91'i, anababalığın kendi gelişimlerinde önemli kat-

kılarının olduğunu ve anne baba rolleri olmaksızın hayatlarının nasıl olabileceğini düşünemediklerini ifade etmişlerdir. Bu anne babalar için anababalık rolü kimliklerinde temel yapı taşı oluşturmuştur. Bir anne bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Çocuk yaşam tarafından verilmiş bir hediyedir. Ben çocuksuz bir aile düşünemiyorum. Çocuksuz bir yaşam bana neşesiz, sıkıcı ve huzursuz görünüyor....Eğer anne olmasaydım, yaşam çok sıkıcı olurdu. Çocuk evin neşesi; sadece bir gülüşü senin için yeterli....Çocuğunla birlikte sen de gelişiyorsun, hayata daha farklı bakıyorsun, daha olgun oluyorsun.” (Kadın 7)

Bu annenin yaşamı annelik rolü merkezinde yer almaktadır. Anne olarak yaşam içinde var olmaktan doyum almakta, dolayısıyla yaşamda bir anne olmanın dışında diğer olasılıkları bağımsız bir şekilde düşünememektedir. Bu durum araştırmaya katılan tüm katılımcılar için geçerli olmakla beraber bu oran anneler için çok daha yüksektir. Çünkü, katılımcılardan hayatlarındaki rolleri 1 ile 10 arasında önem sırasına ve oranlarına göre sıralamaları istendiğinde babalar için babalık rolünün ortalaması 3,66 (ranj: 1-10) iken, anneler için annelik rolünün ortalaması 5,15'dir (ranj: 1-10). Ayrıca, annelik rolü tüm anneler (%100) tarafından ilk sırada yer alırken, babalık rolü babaların %80'i tarafından ilk sırada yer almıştır (sadece iki baba iş ve eş rolüne öncelik vermişlerdir). Anne babaların rol kimlikleri ele alındığında, yapılan çalışmalar ana-babalık rolünün en önemli rol olarak algılandığını ve özellikle kadınlar için evlilik ve iş rollerinin de önüne geçtiğini göstermektedir (Kerpelman ve Schvaneveldt, 1999).

Katılımcılara anababalıklarının iş ya da kariyer yaşamlarına bir engel teşkil edip etmediği sorulduğunda, hiç bir katılımcı bu düşünceyi destekleyecek ifadelerde bulunmamıştır. Aksine, erkek katılımcılar (%90) özellikle babalıkla elde ettikleri becerilerinin kariyer gelişimlerinde de destekleyici olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü, baba olmanın çok daha fazla sorumluluk yüklediğini ve babalık rollerini daha iyi yerine getirebilmek adına, iş yaşamlarında daha çok çalışmaya teşvik ettiğini öne sürmüşlerdir. Ancak, kadın katılımcılarla ilgili olarak bu çalışmadaki örneklem açısından kendi grupları içinde bu türden bir karşılaştırma yapıp bir çıkarımda bulunmak pek mümkün görünmemektedir. Tablo 1'de de görüleceği gibi erkek katılımcıların arasında yüksek statüde ça-

lışanlar olmasına rağmen, kadın katılımcıların neredeyse yarısı ev hanımıdır ve çalışan kadın katılımcıların arasında da kariyer yapan hiç kimse yoktur.

Katılımcılara eğer hiç anababa olmasalardı daha farklı biri olup olmayacaklarına yönelik algıları da sorulmuştur. Tüm örneklemin %78'i anababa olduktan sonraki yaşam deneyimleriyle birlikte gelişen olgunlaşmalarından bahsetmişlerdir. Ancak, gelişmelerinde anababalıkla edindikleri deneyimlerin ve zamanın etkisini net bir şekilde ayıramadıklarını da vurgulamışlardır. Örneğin bir baba bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Yaşın ilerlemesiyle daha olgun oluyorsun; davranışların gençlik yıllarındaki gibi olmuyor. Hayata daha farklı bakıyorsun, edindiğiniz yaşam tecrübeleriyle daha geniş bir perspektiften bakıyorsunuz. Babalıkla birlikte yeni sorumluluklar alıyorsunuz. Bu sizin yolunuzu zaten değiştiriyor. Tabii bu olgunluğa da getiriyor. Ama bilemiyorum....” (Erkek 9)

Bazı anababalar ise, çocuklarının iyiliği için kendilerini daha fazla geliştirmeye çabaladıklarını söylemişlerdir. Çünkü, çocuklarının varlıkları onlara çok çeşitli alanlarda (örn., çocuk gelişimi, ilişkiler hakkında, kendileri hakkında ve spesifik beceri ve yetenekleri hakkında) yeni şeyler öğrenmelerini gerektirmektedir. Sonuçta, anababalar çocuk yetiştirmenin olgunlaşmalarına belki dramatik bir şekilde olmasa da büyük bir katkısının olduğunu ve yaşamlarına bir disiplin ve sorumluluk getirdiğini belirtmişlerdir. Çünkü, anababa olmanın kişide varolan potansiyeli ortaya çıkarttığı görünmektedir. Benzer şekilde Palkovitz (2002) babalarla yaptığı çalışmasında babaların diğer tüm yaşam olaylarına kıyasla babalık deneyimi ile kişiliklerinin ve yaşama bakış açılarının değiştiğini açıkça ifade ettiklerini belirtmiştir. Erikson (1963) aktif olarak çocuk yetiştirme ile ilgilenmenin gelişimsel olarak “durağanlığın” üstesinden gelmeyi sağladığını belirtmektedir. Bu araştırmaya katılan anababalar, anababalığın daha verici ve daha kabullenici olmayı sağladığını ve anababalık rolleriyle ilgilenmenin en büyük sorumlulukları olduğunu belirterek, anababalık sorumluluklarının bir şekilde kendi gelişimleri ve olgunlaşmalarında rol oynadığını kabul etmektedirler. Bu durum bir baba tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Kuşkusuz öyle, çünkü elinizde bir malzeme var, bununla her ne kadar ne yapılacağı önceki konuşmamızda belliyse de ona şekillendirmekte görevler düşüyor. Yanlışlar yapıyorsunuz, iyi şeyler yapmaya çalışıyor, güçlüklerle karşılaşırken bunlar sizi olgunlaştırıyor. Yaşam kalitesi ve kişiliğinizi arttırıyor. Eğer çocuk olmasa çocukların neler isteyebileceklerini baba olmamıştan daha iyi biliyorsunuz. Bir çocuğun size yaşattığı duyguları yaşamamıştan daha iyi biliyorsunuz.....Kişiliğin daha olgunlaşmasında ve kalite kazanmasında çocukların çok fazla payı var.” (Erkek 2)

Ayrıca, özellikle anneler, çocuklarına eşlerinden çok daha güçlü duygular hissettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcılara, anababa olduktan sonra duygularını fark etmelerinde, kontrol etmelerinde veya ifade etmelerinde bir farklılık olup olmadığı sorulduğunda, babaların %33’ü ve annelerin %100’ü anababa olduktan sonra hem kendi çocuklarına, hem de başkalarına karşı daha anlayışlı ve daha sabırlı olduklarını ve babaların %60’ı ve annelerin %92’si çocuk yetiştirirken karşısındakinin bakış açısını anlayabilme ve hayata farklı açılardan bakabilmeyi öğrendiklerini de belirtmişlerdir. Bu empatik duygular genellikle diğer anababaların, başka çocukların ve ergenlerin duygularını anlamada, aynı zamanda da kendi anne babalarının duygularını anlamada kişileri daha duyarlı hale getirmektedir. Dolayısıyla, Erikson’un (1963) üretkenlik tanımında da belirttiği gibi anababaların çocuk bakımı ve çocuk yetiştirmenin diğer yönleriyle ilgilenmesi kişilerin bir sonraki kuşağı kurma ve yönlendirme ilgisi açısından duyarlı hale getirmektedir.

Katılımcıların Kendi Anababaları: Bir Model Oluşturdular mı?:

Bütün katılımcılar bir şekilde, anababalık için en aşkar modelin kendi anne ve babaları olduklarını kabul etseler de, kendi anne babalarını rol modeli olarak almadıklarını söylemişler ve kendilerinin farklı olan yönlerinden bahsetmişlerdir. Çalışmaya katılan katılımcıların tamamı kendilerini kendi anne babalarına kıyasla çocuklarıyla daha ilgili olarak görmektedirler. Birçok anne ve baba kendi anne babalarının rol modeli olamamasının nedenini bir anne babanın nasıl olması gerektiğine yönelik beklentilerdeki kuşaklararası farklılığa dayandırmışlardır. Örneğin bir anne bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Öncelikle çocuğa iyi bir eğitim vermek, ahlaki açıdan iyi bir insan olarak yetiştirmek. Tabii ki bizim çocuklarımıza öğrettiğimiz temel değerleri bizde ailemizden öğrendik, ama biz çocuklarımıza bizim yapamadıklarımız için fırsat sunmaya çalışıyoruz... Ben çocuklarıma daha farklı olmaya çalıştım...” (Kadın 12)

Anababalık Rolünün Yaşamsal Öncelikleri Etkileyip Etkilemediği (Anababaların Dünyaya Bakış Açısı, Ahlak ve Değer Yargıları):

Katılımcılara anababa olmanın dünyaya bakış açılarında, dini görüşlerinde, ahlaki ve değer yargılarında bir değişiklik oluşturup oluşturmadığı da sorulmuştur. Genel olarak sadece birkaç anababa (tüm örneklemin %34’ü), anababa olmanın ahlaki konulardaki görüşlerini ve dünyaya bakış açılarında bir etki veya değişim oluşturduğunu ifade etmiştir. Ancak annelerin %69’u ve babaların %60’ı sadece kendi çocuklarının değil, gelecek kuşağı oluşturacak tüm gençlerin refahının önemli olduğunu belirten ifadelerde bulunmuşlardır. Bu açıdan da anababalarda üretkenlik kavramını görmek mümkündür. Bu anababalar özellikle kendilerinin elde edemedikleri fırsatları çocuklarının yakalayıp, daha iyi koşullarda olmaları konusundaki isteklerinden bahsetmişlerdir. Örneğin bir baba şöyle bir ifade de bulunmuştur:

“Eğer baba olmasaydım, hergün kirlenen dünya için bu kadar üzülmeyleyirdim. Çünkü en değerli varlığın çocuğun ve onun da en az zarar görmesini istiyorsun. Bu tabii bütün çocuklar için geçerli sadece benim çocuklarım için değil...Biz çocuklarımızı daha iyi koşullarda yetiştirmek istiyoruz. Ben çocuklarıma benim yapamadıklarım için fırsatlar vermeye çalışıyorum.” (Erkek 2)

Anababalara, ebeveyn olduktan sonra dini inançlarında/dine bağlılıklarında, ahlaki konularda ve değer yargılarında bir değişim olup olmadığı sorulduğunda oldukça genel cevaplar alınmıştır. Hem annelerin hem de babaların çoğunluğu dini inançlarında bir değişim olmadığını söylemiştir. Bazı anneler (%23) ve babalar (%20) ise anababa olduktan sonra dini inançları daha çok sorguladıklarını ve inanç sistemlerinde değişiklik olduğunu ifade etmişlerdir. Dini inançlarında bir değişiklik olmadığını söyleyen anababalar sık sık çocuklarını dinin gereklerini yerine getirmek

için teşvik ettiklerini ve kendilerini dini eğitimi verecek temel kişi olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Ancak tüm anne ve babalar bir anne ve baba olarak çocuklarına model olmaları gerekliliğinden ve etik değerleri çocuklarına öğretmeleri yükümlülüğünden sıkça bahsetmişlerdir.

Anababalığın Kişilerarası İlişkilere Etkisi ve Yaşamsal Doyum

Anababalığın Evlilik İlişkisi Üzerine Etkisi ve Anababalıktan Alınan Doyum:

Bu çalışmada katılımcıların %91'i ilk çocuklarına evlilikten hemen sonra sahip olduklarından, çocuktan önce ve sonrasında evlilik ilişkilerinde yaşadıkları farkları çok iyi ayırt edemediklerini ifade etmişlerdir. Buna rağmen babaların %40'ı çocuk doğmadan önce ve çocuk doğduktan sonra evlilik ilişkilerinde zaman ve enerji kullanımında önemli farklılıklar olduğunu söylemişlerdir. Çalışan anneler (tüm örneklem %46'sı) çocuk olduktan sonra iş yüklerinin daha da arttığını, bu nedenle zaman ve enerji kullanımında daha fazlasına ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Çalışan kadınların %66'sı çocuk olduktan sonra eşleriyle birlikte geçirdikleri zamanın azaldığını belirtirken, çalışmayan kadınların %85'i çocuklarının eşleriyle geçirdikleri zamana önemli bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Annelerin %15'i ve babaların %10'u çocuktan sonra eşleriyle daha az zaman geçirdiklerini ve bunun da erkekler tarafından daha az ilgi olarak görülüp, eşler arasında çatışma oluşturduğunu belirtmişlerdir. Palkovitz (2002) babalarla yaptığı çalışmada, birçok babanın çocuk sahibi olmanın evliliklerine bir yük getirdiğini, daha çok yorulduklarını ve eşleriyle geçirdikleri zamanın kısıtlandığını ifade ettiklerini belirtmiştir. Geleneksel görüşe göre de, yeni çocuk sahibi olan kişilerin evlilik ilişkisi çok çeşitli değişimlere uğradığından, evli çiftler için yeni anababa olmak bir kriz dönemidir (Demo ve Cox, 2000).

Bu çalışmada annelerden sadece biri çocuk bakımı konusunda eşiyile çatışma yaşadığını belirtmiştir. Sonuçta, çoğu anababa (annelerin %85'i; babaların %88'i) eşleriyle yalnız olarak geçirdikleri zamanın önemli derecede azaldığını kabul etseler de, evlilik ilişkilerine bir olumsuzluk getirmediğini, bu durumun özellikle eşlerine karşı duygularında bir kırılma oluşturmadığını, aksine daha da kuvvetlendiğini özellikle vurgulamışlardır. Dolayısıyla, anababa olmanın evlilik ilişkisine olumsuz bir etkisi görülmemekte, aksine evlilikteki bağın ve yakınlığın daha da

arttırdığına inanılmaktadır. Anababalığa geçiş yapan çiftlerle yapılan bir çalışmada da (Cowan ve Cowan, 2000) katılımcılar hayatlarının birçok alanında yeni zorluklar yaşadıklarını, ama yaşanan bu zorlukların bir dağılmaya neden olmadığını belirtmişlerdir. Temelde erkeklerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin daha çok eşleriyle olan ilişkilerine bağlı olduğu ve dolayısıyla evliliğinniteliğinin erkeklerin çocuklarıyla olan ilişkileri için daha önemli olduğu ifade edilmektedir (Belsky, Youngblood, Rovine, ve Volling 1991; Rogers ve White, 1998; Simons, Beaman, Conger ve Chao, 1993). Bu çalışmada katılımcılar arasında evlilik doyumunu düşük değerlendirenler olmadığından, evlilik doyumunun ebeveynlik doyumunu ve anababalık davranışlarını etkileme biçimine yönelik bir çıkarımda bulunmak mümkün olmamaktadır. Ancak, hem babaların hem de annelerin evlilikten aldıkları doyum genel olarak yüksektir (annelerin %85'i; babaların %88'i) ve ebeveynlikten aldıkları doyum da göreceli olarak yüksektir (annelerin %92'si ve babaların %80'i). Dolayısıyla, bu araştırma çerçevesinde evlilikten alınan doyum ile ebeveynlikten alınan doyum arasında paralel bir ilişki eğiliminden söz edilebilir.

Ayrıca, yapılan çalışmalar anababa olmaktan alınan doyumun anababaların genel olarak yaşamdan aldıkları doyumunu ve çocuklarıyla ilgilenme biçimlerini etkilemede de önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (An ve Cooney, 2006). Bu çalışmada da anne babalar çocuklarının, yaşamlarını olumsuz olarak etkilediğini düşünmemekte, aksine olumlu katkılarının olduğunu belirtmektedir. Çoğu anne baba çocuklarını büyürken izlemekten, onların yetişip birşeyleri başarmalarını görmekten büyük zevk aldıklarını belirtmişlerdir. Çünkü, çocuklarının başarısını kendilerinin yönlendirmeleri ve çabalarının sonucu olarak görmektedirler. Dolayısıyla, hemen hemen tüm anne babalar, ana-baba olarak yaptıklarından bir şekilde gurur duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca çocuklarının başarısında bir rol oynayarak da iyi bir anne baba oldukları yönünde geri bildirim aldıklarını da ifade etmişlerdir.

Anababalığın Sosyal İlişkilere Olan Etkisi:

Anababa olmak, anne babaların sosyal ilişkilerini de etkilemektedir. Bu çalışmada, annelerin %47'si ve babaların %50'si anababa olmakla sosyal yaşamlarının kısıtlandığını hissettiklerini ifade ederken, annelerin %54'ü ve babaların %50'si sosyal yaşamlarının çocukla birlikte daha da zenginleştiğini ifade etmişlerdir. Sosyal ilişkilerinde azalma olduğuna değinen

anababalar, çocuk olduktan sonra sosyal yaşamlarına ayırdıkları zamanın değiştiğine işaret etmişlerdir. Diğer yandan sosyal yaşamlarının daha da arttığına değinen anababalar, çocuk sahibi olmanın benzer ilgi ve aktiviteleri olan diğer çocuk sahibi kişilerle birlikte sosyal ilişki ağlarının daha da genişlediğini belirtmişlerdir. Umberson ve Gove (1989) anababalığın diğer yetişkinlerle ilişki kurmayı sağlayan önemli bir bağ olduğunu ve dolayısıyla çocukların yetişkinler için oluşturduğu sosyal entegrasyonun önemine dikkat çekmişlerdir. Sonuçta, çocuklar yetişkinleri çeşitli sosyal aktivitelerden alıkoysa da, çocukların varlığı aynı zamanda yetişkinlere diğer insanlarla (akrabalar, komşular, arkadaşlar ve okul gibi toplumsal kurumlar vb.) ilişki kurma fırsatı verebilmektedir.

Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı anababaların ebeveynlik üretkenliklerinin (çocuklarıyla ilgilenme biçimlerinin) kendi psikososyal gelişimlerini nasıl etkilediğine yönelik algılarını; anne babalığın kişilerin yaşantılarında meydana getirdiği değişimler ve/veya gelişimlerin ne olduğu, anne babalığa yönelik rol algıları, anne baba olmanın evlilik ilişkilerine ve kendi gelişmelerine olan etkisi çerçevesinde niteliksel olarak Türk örnekleminde incelemektir. Bu araştırmanın bir diğer amacı da daha sonra yapılacak niceliksel çalışmalara zemin hazırlamak ve kültüre özgü olası faktörleri ortaya çıkartmaktır.

Anababa olmak kişinin yaşamında değişikliklere neden olmakta ve yaşamlarını daha da karmaşık hale getirmektedir. Daha önce babalarla yaptıkları niteliksel çalışmalarla Palkovitz (2002) ve Snarey (1993) de baba olmanın ve babalıkla ilgilenme biçimlerinin kendi yaşamlarına getirdiği değişiklikleri, korkularını, aldıkları keyifleri ve tereddütlerini tanımlamışlar ve kendi çocuklarını yetiştirmekle benlik ve psikososyal gelişimlerine olan etkisini incelemişlerdir. Bu çalışma da kişilerin üretkenlik gelişimine yol açacak anababalık rolleri ve aile sistemi içerisindeki ilişkileri hem annelerin hem de babaların kendi yaşamlarından anlatımlarıyla Türk örnekleminde inceleyen ilk niteliksel çalışmadır. Bu araştırmanın sonucunda da hemen hemen tüm anne ve babalar çocuklarının iyiliği için kendilerinden fedakarlık ettiklerini ve geleceklerini daha iyi kurmalarını sağlamak için daha çok çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Buna rağmen anababa olmak bireye müthiş bir zevk ve heyecan vermekte, sosyal bağlantıları aktif hale getirmekte ve kişinin benlik kavramını daha da zenginleştirmektedir.

Bu çalışmada katılımcıların hepsi çocuk sahibi olmanın yararlarının zararlarından daha fazla olduğunu söylemekte ısrarcı olmuşlardır. Ayrıca, anababalar çocuklarını yetiştirirken, onlara bir şeyler öğretirken, kendilerinin de çocuklarından öğrendikleri şeyler olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, anne babalar bir sonraki kuşağı oluşturacak çocukları yetiştirip, gelişmelerine rehberlik ederken, aynı zamanda kendi kişilikleri ve gelişimleri de bu çocuk yetiştirme sürecinden etkilenmektedir.

Kotre (1996) üretkenlik teorisinde üretkenliğin temelde bireysel (agentic) veya toplumsal (communal) yollarla gösterileceğini ifade etmiştir. Bu çalışmada da anababaların hem bireysel (sembolik ölümsüzlük-“symbolic immortality”) hem de toplumsal (ihtiyaç duyulmaya ihtiyaç duyma-“need to be needed”) isteklerden harekete geçtiklerini söyleyebiliriz. Çünkü, anababalar çocuklarına karşı sevgi, muhabbet, ve ilgilerini belirtmişlerdir (toplumsal motivasyon: ihtiyaç duyulmaya ihtiyaç duyma). Ayrıca, yaşantılarının çocuk sahibi olarak ne kadar zenginleştiğini ve anlam kazandığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda kendilerinin gerçekleştiremedikleri hayallerini çocukları yoluyla yapmak istediklerini de belirtmişlerdir (bireysel motivasyon: sembolik ölümsüzlük).

Dolayısıyla, yapılan bu çalışmayla, anababalığın anlamını ve değerini anne babaların kendi bakışlarından anlamak bize daha kapsamlı bilgiler vermiştir. Anababa rolleri açısından bakıldığında, daha önceki çalışmalara (Hortaçsu, 1995) benzer şekilde, cinsiyete özgü stereotipik iş bölümünün en azından bu kuşak için halen geçerli olan bir durum olduğu görmek mümkündür. Araştırmaya katılan tüm anne ve babalar anababa olduktan sonra sorumlulukların artmasından ve daha fazla fedakarlık yapmaları gereğinden bahsetseler de, anneler sorumluluk kelimesini çocuklarıyla ilgilenme ve bakım olarak annelik rolleriyle ilişkilendirirken, babalar sorumluluk kelimesini daha çok evin geçimini sağlayan rolleriyle ilişkilendirerek kullanmışlardır.

Kültürel yaklaşım açısından, bu çalışmadaki bulguların bir kısmı modernleşme süreci içerisinde olan ülkemiz değerlerinin batı toplumlarındakiler ile uyumlu olduğunu gösterse de, bizim kültürümüze özgü bazı sonuçlar da elde edilmiştir. Kişilerle aileler arasında yüksek düzeyde duygusal bağlılık olduğu (Kağıtçıbaşı, 1996), yakın akraba ilişki örüntüsünün toplulukçu kültürlerdeki artan endüstrileşme

ve şehirleşmeye rağmen devam ettiğini (Kağıtçıbaşı, 2000;1996) daha önce yapılan çalışmalarda da gösterilmiştir. Çocuk sahibi olma isteği tüm kültürlerde aynı olsa da, anababalık motivasyonlarında kültürlerarası farklılıkların olduğu yapılan çalışmalarla da gösterilmiştir (Purewal ve van den Akker, 2007; van Rooij, van Balen ve Hermanns, 2006).

Sonuçta, aile içi ilişkiler, çocuk sahibi olma ve yetiştirme kişilerin içinde bulunduğu kültürün sosyal kurallarından etkilenecektir. Ancak, genel olarak, aktif bir şekilde çocuklarını yetiştirmekle uğraşmanın bir sonraki kuşağı kurma ve yönlendirme ilgisini artırdığı söylenebilir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışma, anne veya baba olma deneyimi ile bu deneyimin yetişkin gelişimi üzerindeki etkilerine Türk örnekleminde bakan ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir. Ancak bazı önemli sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı örneklemin sadece büyük şehirde yaşayan ve özellikle erkek katılımcıların çoğunlukla orta veya yüksek statüde çalışan kesimden oluşmasıdır. Bir diğer sınırlılık da çalışmaya katılan kişilerin ait olduğu kuşaktaki anababalık deneyimlerinin, bir sonraki kuşağın anababalık deneyimlerini doğru bir biçimde temsil etmeyebileceğidir. Çünkü, çalışmaya katılanların yaş ortalaması yaklaşık 50dir, ve onların kuşağıyla daha sonraki kuşakların yaşam standartlarının hızla farklılaşması nedeniyle, bu kuşağın anababalık deneyimleri bir sonraki kuşağın deneyimleriyle benzeşmeyebilir. Ayrıca, anababalığın kişilerin kendi gelişimsel yaşamlarını ne şekilde etkilediğini araştırmak, yaşamlarındaki önceki dönemleri kontrol etmeksizin yapıldığında eksik kalacaktır ya da hiç anababa olmayanlarla kıyaslamak da bu konuda daha anlamlı bilgilere ulaşmamızı sağlayabilir. Bu nedenle Türk örnekleminde, gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı kuşaklar, eğitim düzeyleri, farklı bölgeler ve yerleşim birimlerinden anababa olan ve olmayanların da incelendiği araştırmalar anababalığın üretkenlik düzeyine ve yetişkin gelişimi üzerine olan etkisinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Ambert, A. (1992).** *The effect of children on parents.* Binghamton, NY: Haworth Press.
- Ambert, A. (1994).** An international perspective on parenting: social change and social constructs. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 529-543.
- An, J.S. ve Cooney, T.M. (2006).** Psychological well-being in mid to late life: The role of generativity development and parent-child relationships across the lifespan. *International Journal of Behavioral Development*, 30(5), 410-421.
- Bailey, W. (1992).** Psychological development in men: generativity and involvement with young children. *Psychological Reports*, 71, 929- 930.
- Belsky, J., Youngblood, L., Rovine, M., ve Volling, B.(1991).** Patterns of marital change and parent-child interaction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 487-498.
- Christiansen, S.L. ve Palkovitz, R. (2001).** Why the “good provider” role still matters: Providing as a form of paternal involvement. *Journal of Family Issues*, 28, 84-106.
- Cowan, C. P. ve Cowan, P. A. (2000).** *When partners become parents: The big life change for couples.* Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Cummings, E.M., ve Davies, P.T. (2002).** Effects of marital conflict on children:Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 31-63.
- Demo, D.H., ve Cox, M. J. (2000).** Families with young children: A review of research in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 876-895.
- Erikson, E. H. (1963).** *Childhood and society.* New York: Norton. (Original work published in 1950).

- Hawkins, A. J., Christiansen, S. L., Sargent, P. K. ve Hill, J. E. (1993).** Rethinking fathers involvement in child care. *Journal of Family Issues*, 14, 531-549.
- Heller, D., Watson, D. ve Iliès, R. (2004).** The role of person versus situation in life satisfaction: A critical examination. *Psychological Bulletin*, 130, 574-600.
- Hortaçsu, N. (1995).** Parents' educational levels, parents' beliefs, and child outcomes. *The Journal of Genetic Psychology*, 156(3), 373-383.
- Hortaçsu, N. (1999).** Transition to parenthood: The Turkish case. *Journal of Social Behavior and Personality*, 14(3), 325-343.
- Huta, V. ve Zuroff, D.C. (2007).** Examining mediators of the link between generativity and well-being. *Journal of Adult Development*, 14, 47-52.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1980).** Türkiye'de çocuğun değeri, gelişme ortamı ve alınması gereken önlemler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10, 26-31.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996).** *Family and human development across cultures: A view from the other side*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1997).** Individualism and Collectivism. In JW. Berry, M.H. Segall, and Ç. Kağıtçıbaşı (Eds.), *Hanbook of Cross-Cultural Psychology*, vol 3, pg. 1-49. Boston: Allyn and Bacon.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000).** *Kültürel Psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kerpelman, J.L. ve Schwaneveldt (1999).** Young adults' anticipated identity importance of career, marital, and parental roles: Comparisons of men and women with different role balance orientations. *Sex Roles*, 41, 189-217.
- Keyes, C.L.M. ve Ryff, C.D. (1998).** Generativity in adult lives: Social structural contours and quality of life consequences. In D. P. McAdams and E. de St.Aubin (Eds.), *Generativity and Adult Development: How and why we care for the next generation* (pp. 227-263). Washington DC: American Psychological Association.
- Kotre, J. (1996).** *Outliving the self: How we live on in future generations*. New York: Norton (Original work published in 1984)
- Langdrige, D., Connolly, K. ve Sheeran, P. (2000).** Reasons for wanting a child: a network analytic study. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 18(4), 321-338.
- Langdrige, D., Sheeran, P. ve Connolly, K. (2005).** Understanding the reason for parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 23(2), 121-133.
- LaRossa, R. ve LaRossa, M.M. (1981).** *Transition to parenthood: How infants change families*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Markus, H.R. ve Kitayama, S. (1991).** Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.
- McAdams, D. P. ve de St Aubin, E. (1992).** A theory of generativity and its assessment through self-report, behavioral acts and narrative themes in autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 1003-1015.
- McAdams, D. P., de St Aubin, E. ve Logan, R.L. (1993).** Generativity among young, mid-life and older adults. *Psychology and Aging*, 8(2), 221-230.
- McAdams, D. P., Hart, H. ve Maruna, S. (1998).** The anatomy of generativity. In D. P. McAdams and E. de St.Aubin (Eds.), *Generativity and Adult Development: How and why we care for the next generation* (pp.7-43). Washington DC: American Psychological Association.
- McAdams, D.P., Ruetzel, K. ve Foley, J.M. (1986).** Complexity and generativity at Midlife: Relations among social motives, ego development, and adults' plans for The future. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(4), 800-807.
- McKeering, H. ve Pakenham, K. I. (2000).** Gender and generativity issues in parenting: Do fathers benefit more than mothers from involvement in child care activities? *Sex Roles*, 43, 459-480.
- Miller-McLemore, B.J. (2004).** Generativity and gender: The politics of care. In de St. Aubin, E., McAdams, D.P., ve Kim, T.C.(Eds.), *The generativity society: Caring for future generations* (Chapter 11). Retrieved October, 11, 2006 from the Psycbooks database.

- Morfeı, M.Z., Hooker, K., Carpenter, J., Mix, C., ve Blakey, E. (2004).** A agentic and communal generative behaviour in four areas of adult life: Implications for psychological well-being. *Journal of Adult Development*, 11(1), 55-58.
- Palkovitz, R. (1996).** Parenting as a generator of adult development: Conceptual issues and its implications. *Journal of Social and Personal Relationships*, 13(4), 571-592.
- Palkovitz, R. (2002).** *Involved fathering and men's adult development: Provisional Balances.* Lawrence Erlbaum Associates: London.
- Purewal, S. ve van den Akker, O. (2007).** The socio-cultural and biological meaning of parenthood. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 28(2), 79-86.
- Renk, K., Roberts, R., Roddenberry, A., Luick, M., Hillhouse, S., Meehan, C., Olveros, A. ve Phares, V. (2003).** Mothers, fathers, gender role, and time parents spend with their children. *Sex Roles*, 48 (7-8), 305-315.
- Rogers, S. J. ve White, L.K. (1998).** Satisfaction with parenting: The role of marital happiness, family structure, and parents' gender. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 293-308.
- Rubin, H.D. (2001).** The impact and meaning of childlessness: An interview study of childless women. Proquest Dissertations and Theses database (erişim tarihi 15 Ocak 2006). (<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=725977741&sid=1&Fmt=2&clientId=37478&RQT=309&VName=PQD>).
- Sameroff, A.J. ve Feil, L.A. (1985).** Parental concepts of development. In I.E. Sigel(Ed.), *Parental Belief Systems. The psychological consequences for children* (pp. 83-105). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sigel, I. ve McGillicuddy-DeLisi, A. V. (2002).** Parents beliefs are cognitions: The Dynamic belief systems model. In Marc H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (Vol. 3, pp. 485-508). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Simons, R. L., Beaman, J., Conger, R. D. ve Chao, W. (1993).** Childhood experience conceptions of parenting, and attitudes of spouse as determinants of parental behaviour. *Journal of Marriage and the Family*, 55, 91-106.
- Snarey, J. (1993).** *How fathers care for the next generation.* Cambridge: Harvard University Press.
- Snarey, J., Son, L., Kuehne, V. S., Hauser, S., ve Valiant, G. (1987).** The role of parenting in men's psychological development. *Developmental Psychology*, 23, 593-603.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990).** *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques.* Newbury Park, CA: Sage.
- Triandis, H.C., Bontempo, R., Villareal, M. J., Asai, M. ve Lucca, N. (1988).** Individualism and collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(2), 323-338.
- Umberson, D. ve Gove, W. R. (1989).** Parenthood and psychological well-being: Theory, measurement and stage in the family life course. *Journal of Family Issues*, 10, 440-462.
- Uskul, A.K., Hynie, M. ve Lalonde, R.N. (2004).** Interdependence as a mediator between culture and interpersonal closeness for Euro-Canadians and Turks. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 35(2), 174-191.
- van Rooij F.B., van Balen, F. ve Hermanns, J.M.A. (2006).** Migrants and the meaning of parenthood: Involuntary childless Turkish migrants in the Netherlands. *Human Reproduction*, 21(7), 1832-1838.
- Willing, C. ve Stainton-Rogers, W. (2008).** *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology.* Los Angeles, London: SAGE.